

Perspektivy vývoje lidstva

Sedmnáctá přednáška

Dornach. 5. června 1921

GA 204

Rudolf Steiner

Přelom 4. století z hlediska proměňujícího se tělesného života: nemoc a léčení. Ohnání živoucího vědění na Východ (Gondišapur). Boj vědomí Avicenny a Avrocsa o chápání já z aristotelismu v protikladu vůči germánské cestě. Úkol anthroposofie.

Chtěli jsme poukázat během posledních dnu ještě jednou na speciálním příkladu osobnosti Johanneses Scoti Erigeny na onen přelom, který nastal v západní civilizaci kolem 4. století po Kr.. A právě v naší současnosti, kdy se má tak mnoho věcí zásadně změnit, je mimořádně důležité ujasnit si, co se vlastně tehdy stalo s celým duševním uzpůsobením lidí. Neboť je tomu již jednou tak, že žijeme v současnosti opět v mimořádném okamžiku vývoje lidstva, že máme nutně zapotřebí pohlížet na znamení doby a naslouchat hlasu duchovního světa, abychom mohli nalézt z chaosu současnosti cestu do budoucnosti.

V tomto 4. století po Kr., nastaly změny s lidskými dušemi, které náležely vedoucím národům a národním kmenům, jak se právě v našem století naprosto začaly zčásti již prosazovat, zčásti se opět budou dít. A v Johannu Scotu Erigenovi se nám ukázala osobnost, která jistým způsobem stála pod doznívajícím působením toho, co ještě existovalo jako lidské nazírání před 4. století po Kr.

Nyní si chceme jednou ujasnit jiné věci, na nichž můžeme také pozorovat onen charakteristický přelom. Pozorujeme jednou z tohoto hlediska vývoj přírodní vědy, především názorů člověka na zdraví a nemoci. Chceme tím nejprve zůstat v historické době a potom dospějeme, když se ptáme, jak se ukazují pro člověka samotného názory o přírodě, zejména pak o přirozenosti člověka v souvislosti se zdravím a

nemocí, dospějeme pak do doby egyptské. To, že můžeme vůbec hovořit o nějaké podobnosti názorů egyptské doby s názory dnešními, pokud jde o naznačenou otázku, to platí vlastně teprve pro dávné Egyptřany. Ale tito dávní Egyptřané měli potom zejména o zdraví a nemoci a o jejich přirozených základech zcela jiné názory, než jaké máme my dnes, protože si mysleli souvislost s přírodním okolím jinak, než si ji myslíme my dnes. Dávný Egyptřan neměl v podstatě plné vědomí o tom, že se od Země pozvolna oddělil. Líčil vlastní tělo - a Egyptřan pohlížel na to, co my nazýváme u člověka tělem - líčil lidské tělo v těsném spojení se silami Země. Hovořili jsme již o tom minulý pátek, jak se uskutečňuje taková představa, že se člověk myslí jaksi tělesně těsně spojený se Zemí. Ale dávný Egyptřan měl naprosto jasno o tom, že on se musí přece počítat k Zemi v podobném vztahu, jako se. řekl bych, musí k Zemi počítat rostliny. Jako můžeme sledovat v rostlině více méně viditelně štiny nebo alespoň silové vztahy od Země do rostliny, tak cítili v dávném Egyptě vládnout v člověku jisté síly, které vládly současně v Zemi. Počítali lidské tělo k Zemi.

To se mohlo činit jen z toho důvodu, poněvadž lidé měli o Zemi zcela jiný názor, než máme o této Zemi dnes. Představovat si Zemi tak jako nějaké minerální těleso, jak to činíme my dnes, to by bylo dávného Egyptřana vůbec nenapadlo. Představoval si Zemi jako velkou organickou bytost, jako bytost, která sice není tak organizována jako zvíře nebo jako člověk, ale je přece jen v jistém smyslu organismem a představoval si pod masou skal Země něco jaksi jako soustavu kostí Země. Představoval si, že se v Zemi dějí procesy, které jednoduše pokračují do lidského těla.

Pohled'te, dávný Egyptřan pocíťoval něco přítom, když mumifikoval lidskou mrtvolu, poté co byla oddělena duše, když vytvářel mumie, když chtěl jaksi zachovat formu lidského těla. Viděl jaksi v silách vytvářejících formu, které vycházejí ze Země a utvářejí plasticky lidské tělo, viděl v nich něco jako vůli Země a chtěl, aby tato vůle Země získala trvalý výraz. O duševnu měl názory, které jsou dnešnímu člověku opět poněkud vzdálené. Musíme je dnes charakterizovat.

Pohled'te, musíme zdůraznit, že my, chceme-li se vrátit do dávnějších egyptských dob, ale zejména do dob praperných a do dob praindických, že zde nacházíme velmi rozšířenou nauku o reinkarnaci, o opětovém návratu vlastní lidské bytosti v po sobě následujících pozemských životech. Ale nečiníme správně, když se domníváme, že by snad tito lidé byli onoho mínění, že by to, čeho jsme si jako duše vědomí, bylo tím, co se stále vrací. Právě egyptské nazírání nám ukazuje, že toto nazírání nebylo takové, ale musíme si představit, že duchovno-duševno člověka žije v duchovních světech mezi smrtí a novým zrozením. Když přijde pro duchovno-duševno doba, kdy má sestoupit na fyzickou Zemi, potom působí ze sebe utvářejícím způsobem na to, co vzniká dědičně v generacích jako lidské tělo. Ale během narození a smrti nepředstavovali si tito dávní lidé, že to, co nesou ve svém vědomí, je snad vlastní duchovně-duševní bytost, která žije mezi smrtí a novým zrozením a potom mezi narozením a smrtí formuje lidské tělo. Nikoli, tito dávní lidé si představovali tuto věc zcela jinak. Říkali si: „Jsem-li v plném bdělém stavu od rána do večera, nevím naprosto nic o duchovně-duševních záležitostech, které jsou také mými záležitostmi jako člověka. Musím čekat, až se mi projeví v polospánku nebo - jak tomu v těchto dávných dobách bylo - ve spán

ku naplněném obraze má vlastní pravá bytost, která na mně pracovala, když jsem sestupoval zrozením do pozemského bytí.

Tedy dávný člověk si byl vědom, že neprožívá ve vlastním bdělém stavu vůbec svou skutečnou duševnost, nýbrž že musí na tuto skutečnou duševnost pohlížet jako na něco vnějšího, jako na obraz, který na něho přichází, když přechází do snivě-jasnovidných stavů, častěji vám líčených. Svou vlastní bytost pocitová! dávný člověk jistým způsobem jako něco, co se mu zjevovalo jako archanděl nebo jako anděl. A že se na toto lidské nitro ve bdělém stavu pohlíželo jistým způsobem jako na něco, co náleží bezprostředně k duševnu, tak tomu bylo vlastně teprve v dávném Egyptě. Ale máme-li charakterizovat, jak si to dávný Egyptan představoval, tak musíme říci toto. Myslí si: „Moje duchovno-duševno, to se mi ukazuje ve snovém obraze, jaké je mezi smrtí a novým zrozením. To si buduje své tělo. Když se dívám na tělo v jeho formě, potom vidím, jak toto duchovno-duševno pracovalo na těle jako umělec. Mám vlastně na svém těle mnohem více výraz svého duchovna-duševna. než když nahlížím do svého nitra. Proto chci také toto tělo konzervovat. Proto má zůstat zachováno ve své formě jako mumie, neboť to, co si duše mezi poslední smrtí a tímto zrozením na tomto světě vy budovala, to je obsažené v této formě. To zachovám, když tělo konzervuji, a zachovám obraz jako mumii, na němž po staletí pracovalo duchovno-duševno.“ Naproti tomu, co člověk prožíval v bdělém stavu mezi narozením a smrtí, si Egyptan říkal: „To je vlastně něco jako plamen, to je něco, co se ve mně rozněcuje, ale má to velmi málo co do činění s mým vlastním Já. Toto Já je vlastně něco, co se drží mimo, více méně mimo mé duševní zážitky v bdělém stavu mezi narozením a smrtí. Tyto duševní zážitky v bdělém stavu u mezi narozením a smrtí jsou vlastně pomíjivým plamenem. Jsou rozněcovány v mém těle mým vyšším duševnem, ale hasnou opět smrtí a teprve polom zasvítá mé pravé duchovno-duševno. Potom žiji ve svém duchovnu-duševnu až k novému zrození.“

Bylo již tomu tak, že si dávný Egyptan představoval, že nepřichází v životě mezi narozením a smrtí tak vůbec, tak opravdově k prožívání svého duševna. Viděl v tomto duševnu jaksi něco, co stálo nad ním, co podněcovalo jeho dočasné duševno a zase je také zhaslo, a co bere ze Země zemský prach, aby formovalo tělo tuto formu chtěl potom zachovat v mumii.

Dávný Egyptan nepřipisoval onomu duševnu, které se prožívalo v bdělém stavu mezi narozením a smrtí, vlastně žádný zvláštní význam, neboť pohlížel ven nad toto duševno, na zcela jiné duchovno-duševno, které stále znovu buduje tělo, které potom prodělává dobu mezi smrtí a novým zrozením. A tak viděl střídání sil mezi tím, co je vyšším lidstvím a Zemí. Hleděl vlastně na Zemí. Země mu byla také domem Osiridovým. Pohlížel ven nad to, co bylo vnitřním vědomím.

A v tom právě spočívá řecký vývoj, který začal v 8. století př. Kr., že člověk stále více a více oceňoval toto duševno zažívající mezi narozením a smrtí, ono duševno, na něž dávný Egyptan pohlížel ještě jako na rozdílný a hasnoucí plamen. Zatímco Řekovi se stalo toto duševno hodnotným. Jen měl tento Řek ještě pocit, že se s tímto duševnem skutečně ve smrti děje něco jako jakési zhášení. Odtud slavná řecká slova,

kteřá jsem častěji z tohoto hlediska již charakterizoval: „Raději být žebrákem na Zemi, než králem v říši stínů.“ Tento výrok učinil Řek, když pohlížel na duševno. Duševno se mu stalo důležitým, kdežto pro Egyptřana bylo ještě méně důležité.

A s tím souvisel u Egyptřanů potom názor, který měli o zdraví a nemoci, že si říkali, že vlastně duchovno-duševno, které ani tak plně nevchází do vědomého člověka mezi narozením a smrtí, toto duchovno-duševno bere lidské tělo ze zemského elementu, z vody Země, ze vzduchu, z pevných částí Země, z tepla Země. Jelikož si dáv ný Egyptřan takto říkal, že toto lidské tělo je vytvářeno ze Země, tak dbal o to, aby toto lidské tělo udržoval čisté. A v rozkvětu egyptské kultury bylo tedy zachovávaní čistoty těla něčím, co bylo zcela zvláště pěstováno. Egyptřan velmi dbal o toto tělo a říkal si: Onemocní-li tělo, tak je jistým způsobem narušen jeho vztah k Zemi, neuvádí se do správného vztahu zejména k vodě Země a tento vztah k vodě Země musí být vytvořen. V Egyptě existovaly celé zástupy lékařů, kteří studovali vztah pozemskosti k lidskému tělu a kteří se zabývali tím, aby udržovali a vytvářeli zdraví lidí, když bylo narušeno, právě použitím vodních kůr, vzdušných kůr. V rozkvětu egyptské kultury byli již činní speciální lékaři, a tato lékařská činnost se vztahovala zcela zvláště na to, aby by lo lidské tělo uvedeno do správného vztahu k zemskému elementu.

To se potom od začátku 8. století př. Kr., změnilo, zejména pro řeckou civilizaci. Zde se stalo duševno, které se prožívá vědomě, skutečně důležitým. Ale lidé toto duševno neviděli již ve spojení se Zemí, jak je viděl dávný Egyptřan. Lidské tělo bylo jaksi pro dávného Egyptřana něčím rostlinným, co vyrůstalo ze Země. Pro Řeka bylo duchovno-duševno elementy, které byly v těle, byly udržovány pohromadě pomocí duchovna-duševna člověka. A z toho vznikly pak přírodovědecké názory řečtví, které nacházíme zvláště silně vyjádřeny u současníka Phidia, Sokrata a Platona u Hippokrata, slavného řeckého lékaře. U něho, jenž žil ve 4. století před Kr., vidíme, že je již jasně vytvořeno, že pokládá lidské duševno za důležité, jak si je ono sebe samo vědomo mezi narozením a smrtí.

Ale mýlili bychom se zcela, jestliže bychom se domnívali, že toto duchovno-duševno žilo v řeckém vědomí tak, jako žije dnes v našem vědomí. Pomyslete si jen, jak je vlastně chudé pro dnešního člověka, jak abstraktně chudé je pro dnešního člověka to, co nazýváme svou duší. Myšlení, cítění, chtění jsou velmi mlhavé útvary, které si člověk představuje, jestliže hovoří o myšlení, cítění a chtění. Je to něčím, co již vůbec nepůsobí svým obsahem na člověka. U Řeka to působilo zcela svým obsahem, neboť měl vědomí o tom, že toto duchovno-duševno udržuje vlastně pohromadě elementy těla, že jim dává mísit se v kolotání. Neměl na zřeteli takové abstraktní duševno, jak je má dnešní člověk, ale měl na zřeteli soustavu sil se zcela naplněným obsahem, která formuje zejména tekutý element, která dává tekutému elementu lidskou formu. Egyptřan si říkal: „Tomuto tekutému elementu dává formu duchovno-duševno, která žije od smrti k novému zrození“. Řek si říkal: „To, co vědomě prožívám, toto duševno, to dává vodě formu, to je to, co má svou potřebu vzduchu a co potom formuje oběhové orgány, co způsobuje tepelné poměry těla, a co ukládá také sůl a ostatní pozemské části v těle.“ Tak si Řek představoval duši vlastně neoddělenou od těla, ale představoval si ji, jak vytváří vodní tělo, jak způsobuje v těle vzduch, dělá vdech a

výdech, jak v těle způsobuje poměry tepelné, toto pronikání a ochlazování těla, toto dýchání, vůbec tento pohyb šťáv, toto pronikání šťáv pevnými látkami, které v lidském těle činí jen asi 8% to si představoval Řek v plné živoucnosti. A zvláště velkou hodnotu připisoval Řek tomuto vytváření šťáv. Představen si, že také v těchto šťávách samotných, vším tím, co působí v těchto čtyřech prvcích, ve vodě, zemi, vzduchu a teple, opět působí jakási čtvernost. To si Řek představoval nejprve. V zimě se musí člověk jaksi uzavírat před zevním světem, zde nemůže žít s vnějším světem v těsném kontaktu, zde je odkázaný sám na sebe. Během zimy se uplatňuje zvláště hlava se svými šťávami. Tím je ve šťávách to, co působí v člověku vnitřně, nejvíce podobné vodě. Jinými slovy je to pro Řeka to, co působí jako sliz. Tuto slizovitost v lidském těle, zde viděl jako duševně prostoupenou působit zejména v zimě. Potom nadešlo jaro a Řek shledal: Zde se uplatňuje ve větší čilosti krev, zde přichází krev silněji ke vzrušení než během zimy, zde je pro člověka především doba sangvinická, zde je to, co se v žilách centralizuje směrem k srdci, co je v člověku zvláště činné jako pohyb šťáv. V zimě slizovitý pohyb hlavy, proč je zde člověk náchylný právě k různým onemocněním hlenovitých šťáv, na jaře je ve zvláštním vzrušení pohyb krve. To vše si Řek představoval tak, že pro něho látky nebyly oddělené od duševna. Bylo to jaksi zčásti duševní, ta krev, ten hlen, a zčásti tělesným, duše sama ve svých silách, jak zde uváděla šťávy do pohybu.

Když potom přišlo léto, představoval si Řek, že přichází do zvláštního vzrušení zejména činnost žluči - nazýval ji žlutou žlučí - která má své centrum v játrech. Řek měl ještě zvláštní nazírání, jak je tomu u člověka samého. Toto nazírání již lidé z velké části ztratili. Nevidí již, jak se kůže na jaře zbarvuje touto vzrušenou krví, nevidí již zvláštní zasnívání, žluté zasnívání, které přichází z jater, v nichž má žluč své centrum. Řek viděl v tom, co se zde zbarvilo na jaře růžově, v létě žlutě, viděl v tom duševní činnost.

A když přišel podzim, potom říkal: Zde jsou zvláště v činnosti ony šťávy, které mají své středisko ve slezině, šťávy černé žluči. A tak viděl Řek v člověku pohyb šťáv, působení šťáv bezprostředně pod vlivem duševna. Vjímal jaksi lidské tělo - na rozdíl od Egyptanů - ze zemského celku. Pozoroval je samo o sobě. Nacházel tak více vnitřní duševno člověka, jak se projevuje mezi narozením a smrtí.

Když ale potom tato civilizace dále pokročila, když se zejména uplatňoval západní element, latinský, římský element, zde se až k jistému stupni ztratilo toto nazírání, které nacházíme zvláště u Hippokrata, který na tom založil svou lékařskou vědu. Říkal si, že duchovno-duševno člověka, jak se projevuje mezi narozením a smrtí, způsobuje toto míšení a poruchy míšení soustavy šťáv, když nyní tak dalece nejde, jak to duchovno-duševno chce, pak je nemoc zde. Ale duchovno-duševno. to má vlastně stále snahu utvářet tento chod normálně. Proto má lékař zvláštní úkol, aby studoval toto duchovno-duševno v jeho silových vlivech na působení šťáv a nemoc pozoroval. Jestliže je nějak v lidském těle tendence učinit míšení šťáv nenormálním, potom zasahuje duševno, zasahuje až do krize, kdy je situace na hraně, na vážkách, zda zvítězí tělesnost nebo duchovno-duševno. Lékař musí tu věc tak nasměrovat, že dojde

k této krizi. Potom se ukazuje na nějakém místě, že chce ven. co je špatným míšením šťáv. Potom musí lékař v krizi, kterou přivodil, zasáhnout správným způsobem, buď tím, že tyto šťávy, které se takto stáhly dohromady a které nesnášejí vliv ze strany duchovna-duševna, odstraní projímáním. nebo pouštěním žilou ve správném okamžiku.

Bylo to zcela zvláštní léčení Hippokratovo právě související s tímto názorem na člověka a je zajímavé, jak zde byl názor o těsné souvislosti duchovna-duševna, jak se projevuje mezi narozením a smrtí a soustavou šťáv. Ale to se změnilo, když potom pokračoval v tomto vývoji element římsko-latinský.

Tento římský element, ten měl malý smysl pro plastické uchopování formy, pro plastické uchopování míšení šťáv. U takového lékaře jako Galen, který žil v 2. století po Kr., vidíme již zcela přesně, že pro něho není tato soustava šťáv, kterou viděl Hippokrates, již tak průhledná. Hleďte, musíme si to již představit takto: Když vidíte dnes v laboratoři retortu pod níž je plamen, a vidíte zde uvnitř produkt látek - tak průhledné bylo působení duchovna-duševna ve šťávách těla, tak průhledné smyslově-nadsmyslově bylo pro Hippokrata to. co se dělo v člověku. Ale pro tuto plastickou názornost Římané již neměli smysl. Oni orientovali to. co žilo v člověku jakožto duchovno-duševno, již nikoli směrem k tělu, ale do abstraktnosti, do duchovnosti. Ale pojímali to jen tak, jak může toto duchovno-duševno prožít toto duchovno v sobě mezi narozením a smrtí. Tak jako Řek pohlíží na tělo a zřel v míšení šťáv a v poruše tohoto míšení duchovno-duševno. jak pro něho bylo tím podstatným smyslové nazírání ve své plastičnosti, tak se stalo pro Římana tím podstatným to. jak se člověk cítí: jak se cítí duševně. Pro Řeka bylo pohlížení na to. jak se mísí flegma. krev, černá a žlutá žluč, jak jsou tyto šťávy v člověku jaksi výrazem zemslosti, vzduchu, ohně, vody, země, to. na co pohlížíme v člověku jako na umělecké dílo. Zatímco Egyptan pohlížel na mumii, pohlížel Řek na živoucí umělecké dílo. Říman pro to již neměl žádný smysl, ale měl smysl pro to. že se člověk postaví na své vlastní nohy, že vyvine vnitřní vědomí, že nechá mluvit ducha, ne že pohlíží na tělo, ale že nechá mluvit ducha z duševna mezi narozením a smrtí.

To je ale spojené s tím, že u Egyptanů žily v rozkvětu jejich kultury zcela zvláště obory vědní zejména v dávné formě, byly to geometrie, astronomie, aritmetika a hudba. Když Egyptan pohlížel na to, co jaksi vytvářelo ze Země tělo jako něco nadzemského, představoval si: Toto tělo je vytvářené ve svých prostorových formách podle zákona geometrie, je pod hvězdným vlivem podle zákona astrologie, je činné z nitra podle zákona aritmetiky a vnitřně je harmonicky budováno podle zákona hudby, přičemž budovat není jenom něčím tónově muzikálním, nýbrž něčím. co se využívá v harmoniích vůbec. V člověku samém, který zde byl účinkem Země, v tomto člověku-mumii spatřoval Egyptan výsledek geometrie, astrologie, aritmetiky a hudby. Pro Řeka to ustoupilo do pozadí. Řek dosadil, řekl bych, na místo toho, co bylo neživé, mumiovité, co lze pochopit geometrií, astrologií, aritmetikou a hudbou, dosadil to. co je živoucí. duševně živoucí, vnitřní, co se v lidském těle plasticky utváří, umělecky formuje.

Proto vidíme jistým způsobem v řecké kultuře zanikat geometrii, jak existovala pro Egyptána. Stává se pouhou vědou, není již zjevením. Právě tak je tomu s astrologií, rovněž, (ak s aritmetikou. Nanejvýše vnitřní harmoničnost, která je základem tomu, co je živoucí, zůstává ještě v řeckém pojmání hudby.

A když potom místo toho nastoupil prvek latinský, zde si Říman, představoval své duchovno-duševno, jak je mezi narozením a smrtí, vnitřní duchovností, ale tak, jak se to nyní vyjadřuje, nikoli jako vnitřně nazíratelné, ale jako vnitřně prožitelné, stavějící sebe sama na Zemi gramatikou, dialektikou a rétorikou. Proto se zaskvěla v dobách, v nichž řečtví přecházelo do latiny, gramatika. Znázorňovala člověka slovem, rétorika: znázorňovala člověka krásou slova, formováním slova, dialektika: znázorňovala duši formováním myšlenky. A jen jako dávné dědictví se staly vědou ještě aritmetika, geometrie, astrologie a hudba. Tyto věci, které v dávném Egyptě byly velmi živoucí, se staly abstraktními vědami. Naproti tomu se živoucím stalo to, co je spojené s člověkem: gramatika, rétorika a dialektika. Existuje velký rozdíl mezi tím, jak byl pociťován v dávném Egyptě předcuklidovské doby trojúhelník, ten Egyptané nepociťovali tak, jak byl pociťován později. Euklid znamená dekadenci egyptské aritmetiky a geometrie. Zde lidé pociťovali světové síly, když si představovali trojúhelník. Zde byl trojúhelník bytostí. Nyní se to vše stalo vědou. A živoucí se stala dialektika, gramatika a rétorika.

A nyní se to vyvíjelo tak, že školy byly vytvářeny způsobem, že se říkalo: Ten, kdo se chce stát vzdělaným člověkem, ten musí vypěstovat duchovno v předcházejícím duchovno-duševnu vlastního člověka. Musí nejprve absolvovat jako první stupeň vzdělávacího vyučování gramatiku, rétoriku a dialektiku, potom to, co zde je jen jako dědictví, co tvořilo předmět vyššího vyučování, ale co přece je zde právě jako dědictví. Jako tradice: geometrie, astrologie, aritmetika a hudba. A to bylo také ještě později po celý středověk sedmero svobodných umění: gramatika, rétorika, dialektika, geometrie, astrologie, aritmetika a hudba. To, co více vystupovalo do popředí: gramatika, rétorika a dialektika, to, co bylo více v pozadí, co dávný Egyptan ještě pojímal živoucně, když byl v souvislosti se Zemí, to bylo tehdy vyšším vyučováním, předmětem vyššího vyučování, a to bylo tím podstatným co se vytvářelo mezi 8. stoletím př. Kr., a 4. stoletím po Kr.. Pohleďte ještě na Řeka ve 4. století po Kr.. nebo také dále v 3., v 5. století, pohleďte do dnešní Itálie, všude spatříte, že zde je ve vysokém rozkvětu toto vědění o člověku jako o plastickém zevním uměleckém díle, jako o výsledku duchovna-duševna, o životě duchovna dialektikou, rétorikou a gramatikou. Tak asi byl vzděláván Julián Apostata 14 v athénské škole filozofů. Do této doby zasáhl začátek křesťanství. Ale zasáhl, když to vše již přece v jistém smyslu pohasínalo. Ve 4. století to vrcholilo a viděli jsme, jak již u Johannes Scota Erigeny existovalo z toho jakési dědictví To je to, co zde žilo například v Řekovi z takového nazírání, jak jsem vám je charakterizoval, to pak přešlo na Platona a Aristotela, kteří to vyslovili filozoficky. Ale pak přišlo 4. století po Kr., kdy lidé chápali stále méně Platona a Aristotela. Lidé mohli převzít nanejvýš logičnost, abstraktnost. Lidé žili v gramatice, rétorice a dialektice. Aritmetika, geometrie, astrologie a hudba, ty se staly vědami. Vžívali se stále více do jakéhosi abstraktního

elementu, vžívali se již do elementu, kdy to. co bylo dříve živoucím, mělo zde být jen jako dědictví. A když ubíhala další staletí, stávalo se to stále více dědictvím. Ti, kteří se potom vzdělávali v latinské řeči, ti zachovali více méně zkosnatělou gramatiku, rétoriku a dialektiku, kdežto dříve by se člověk zasmál, kdyby se ho někdo zeptal, zda-li to, co myslí, poukazuje na něco reálného, zasmál by se, neboť by říkal: „Pěstuji přece dialektiku, nepěstuji přece umění pojmů, abych se zabýval něčím nereálným. Zde žije ve mně přece duchovní realita. Když pěstuji gramatiku, hovoří ve mně Logos. Když pěstuji rétoriku, je to světové Slovo, které ve mně působí.“

Vědomí, že člověk takto souvisí se světem, to se stále více ztrácelo. Ty věci se staly abstraktními duševními zážitky, jak jsou již zcela u Johanna Scota Erigeny. A to, co se zachovalo z dávnějších dob - Plato. Aristoteles - to bylo pojímané právě již jen více méně logicky. To, co je živoucí, již v nich lidé nenacházeli.

A když nyní učinil císař Konstantin I 15 římanství vládnoucím principem pod záminkou, že chce učinit vládnoucím principem křesťanství, zde se stalo vše naprosto abstraktním, zde se stalo vše tak abstraktním, že člověk oněměl, jako Julián Apostata vzdělaný v athénské filozofické škole, jenž pohlížel s krvácejícím srdcem na to. co Konstantin napáchal zkosnatěním pojmů, zkosnatěním toho, co bylo v dávných dobách živoucím, a on Julián Apostata, si předsevzal zachovat tento život, který se mu zjevil v athénský ch školách filozofu.

Ale z oné Byzance a z oné Konstantinopole. která byla založena Konstantinem vládl později Justinián I 16. který zrušil poslední zbytky těchto athénských filozofických škol, kde byl ještě jakýsi dozvuk živoucího vědění člověka, takže sedm moudrých Athénami - nebyli Athéňané. byli vlastně zcela mezinárodní, z Damašku, Sýrie, a odjinud, byli zde pohromadě z celého světa - těchto sedm moudrých mužů muselo uprchnout na Justiniánův rozkaz. Uprchli do Asie ke králi Peršanů I 17, kam již předtím museli uprchnout filozofové, když Zeno. Isauran. '18 rozpustil podobnou akademii. Vidíme, jak v Asii hledá útočiště to, co se v Evropě, zejména v její nejlepší části, již nemohlo pochopit: toto živoucí prožívání, jak tomu bylo v řečtví.

To, co se potom později tradovalo v Evropě jako řečtví byl jen stín tohoto řečtví. Goethe mu dal na sebe působit a dostal dokonce sám jakožto plně živoucí člověk takovou touhu, že by se chtěl dostat ven z toho, co se mu nabízel jako stín řečtví. Odešel dolů na jih, aby mohl alespoň ještě prožívat dozvuky. A tam v Asii, tam dostávali lidé, kteří pro to byli způsobili, to. co jim bylo předáno z Platona a Aristotela. Zde potom došlo k tomu. že. když nastalo 6. století, měli přeloženého Aristotela z asijského, arabského ducha. Zde dostal Aristoteles jinou podobu. O co se zde vlastně usilovalo? Usilovalo se zde o to. aby to. co Řek prožíval jako souvislost duchovně-duševně-tělesné plastičnosti a tvořivou sílu šťáv těla a co Řek takto zřel, aby to bylo pozvednuté do výšin, kde by to mohlo být uchopené Jástvím. A tím potom vznikla ona arabská věda, která byla zvláště pěstována v Akademii v Gondišapuru a v celé zanikající době 4. poatlantského období a kterou také Avicenna. Averroese přenesli v pozdějších staletích přes Španělsko do Evropy a která potom vykonávala dále velký vliv na takové lidi jako Roger Bačou. Ale byl to úplně nový element, který chtěla dát lidstvu Akademie z Gondišapuru způsobem, který nemohl

obstát, neboť chtěla dát ten to element oklikou pomocí překladu Aristotela a pomocí jistých mysterijních moudrosti, které se potom ubíraly cestami, o nichž chceme hovořit jindy. A co sem bylo potom Avicennou, Averroesem přeneseno, to byl zápas o to. co potom mělo na začátku 15. století vstoupit do civilizace jako duše vědomá, neboť Řekové to přivedli jen k duši rozumu a srdce. A to, co sem potom přenesli Avicenna a Averroes. čím se jaksí stal Aristoteles v Asii, to zápasí s porozuměním lidskému Já, které se má probojovat zcela jiným způsobem - vy líčil jsem to zde ve veřejných přednáškách¹ 23 během kurzu - má se probojovat skrze germánské národy zdola nahoru. V Asii to bylo přijímané jako mysterijní moudrost, jako zjevení shůry' a vznikl onen názor, který vyvolal v Evropě tak velké a závažné disputace: že já člověka vlastně není samostatná bytost, nýbrž že je v podstatě sjednocené s božským všemomírem. Toto já chtěli pochopit. Já mělo být v tom, na co Řek pohlížel jako na tělesně-duševně-duchovní bytost.

Ale lidé nemohli nalézt souzvuk mezi tím a nyní také ještě mezi Já. Odtud je u Avicenny tato představa: To, co je individuální duší, vzniká s narozením a končí smrtí. Řek, jak jsme viděli, s tím zápasil. Egypt'an si to představoval tak, že se to narozením rozněcuje, smrtí hasne. S touto představou se potýkali ještě stále, když, pohlíželi na vlastní duševno mezi narozením a smrtí, na pravé duševno. Ale Já nemohlo být takto pomíjivým. Proto si Avicenna říkal: „Já je vlastně ve všech lidech jen jednou je to v podstatě jeden paprsek božství a vrací se opět do božství zpět, když člověk umírá. Je reálné, ale není reálné individuálně. Vznikl pneumatický' pantheismus, jako by já nemělo žádnou samostatnost, ale jakoby bylo já jaksí jen paprskem božství, který' vzařuje mezi narozením a smrtí do toho, na co pohlížel Řek jako na něco duchovně-duševního. Jaksí se pomíjivé duševno člověka produševňuje mezi narozením a smrtí paprskem božství. něčím věčným. Tak si to mysleli.

Je to něco z toho, co vám ukazuje, jak zde zápasila doba s přicházejícím já, vědomím já, duše vědomé. Hleďte, to je to. co se odehrávalo v době mezi 8. stoletím př. Kr., a 15. stoletím po Kr., čehož středem bylo 4. století po Kr. Zde byli lidé postaveni před to, že mělo být vystřídáno něco konkrétního, co ještě žilo zcela v míšení a oddělování št'áv, co spatřovalo duševno v tělesnosti, že měl být tento plastický element vystřídán něčím pouze abstraktním, něčím, co bylo více zaměřeno na nitro člověka. Můžeme tedy říci: Až do 4. století po Kr., vládlo v římanství řečtví. Vlastně se stalo římanství vládnoucím teprve tehdy, když již zaniklo. Římanství bylo v jistém smyslu předurčeno k tomu, aby působilo teprve v c svém mrtvém stavu, ve své mrtvé latinské řeči, v níž potom připravovalo to. co vstoupilo do vývoje v 15. století. Musíme pohlížet na chod civilizace tímto způsobem. Neboť nyní stojíme opět před tím. že si máme hledat cestu k věděni o tom. jak sem přicházejí duchovní zjevení z vyšších světů. Musíme se opět učit zápasit jako se zápasilo tehdy.

Nyní si musíme opět ujasnit: To, co máme v přírodní vědě, to jsme zadrželi oklikou skrze Araby a musíme pozvednout to. co jsme obdrželi přírodními vědami, k imaginaci, inspiraci a intuici. Musíme ale zocelit svou sílu také poznáváním toho, co zaniklo, abychom tu sílu měli pro vybojování toho, co potřebujeme pro budoucnost. To je úkol anthroposofické duchovní vědy. Na to si musíme vždy vzpomenout, milí

přátelé a dostaneme zcela názorné představy o tom, jak smýšlel Řek zcela jiným způsobem o duševnu a tělesnu. Jemu by připadalo směšné, kdybychom mu vyjmenovali dvasedmdesát nebo šestasedmdesát chemických prvků. On viděl živoucí působení elementu venku, působení šťáv uvnitř.

Člověk spolužije v elementech. Člověk žije již se svým tělem, pokud je tělo proniknuté duší, ve čtyřech elementech, o nichž Řek hovořil, a došli jsme k tomu, že ztrácíme člověka, protože na něho již tak nemůžeme pohlížet, protože pohlížíme na to, co dnes poskytuje chemie jakožto abstraktní prvky.